ΕΘΝΙΚΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ

Ο ΚΟΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ

— Η επανέκθεση της Αιγυπτιακής Συλλογής

ΕΛΕΝΗ ΤΟΥΡΝΑ
Υπεύθυνη της Αιγυπτιακής Συλλογής του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου

Ο ΑΡΧΑΙΟΣ ΑΙΓΥΠΤΙΑΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ είναι ο μόνος από τους μεγάλους πολιτισμούς της Μεσογείου, εκτός του ελληνικού, που ήδη από τα τέλη του 19ου αιώνα (1890)[1] αντιπροσωπεύεται στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο. Οι αιγυπτιακές αρχαιότητες του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου κατέχουν αξιόλογη και συνάμα αξιοζήλευτη θέση παγκοσμίως, οφειλόμενη, κατά κύριο λόγο, στην ποιότητα και τη σπανιότητά τους.

Η εμπλουτισμένη επανέκθεση των 1.230 αρχαίων, που εγκαινιάσθηκε στις 14 Μαΐου 2008,[2] περιλαμβάνει τα εκθέματα της προηγούμενης έκθεσης (1994-2002),[3] καθώς και σημαντικό αριθμό νέων αντι-

01

01 Η είσοδος της Αιγυπτιακής Συλλογής. Το άγαλμα του Αντινόου, 2008.

02 Αίθουσα 41. Η καθημερινή ζωή στο Νέο Βασίλειο και λίθινες αναθηματικές στήλες, 2008.

03 Αίθουσα 40. Το χάλκινο άγαλμα της πριγκίπισσας-ιέρειας Τακουσίτ, 2008.

02

03

κειμένων, που βλέπουν για πρώτη φορά το φως της δημοσιότητας. Τα εκθέματα αποτελούν αντιπροσωπευτικά δείγματα του αιγυπτιακού πολιτισμού και κοσμούν με την ποικιλία των υλικών και των χρωμάτων τους τις αίθουσες 41, 40 του Μουσείου. Η έκθεση καλύπτει όχι μόνο όλη τη χρονική και πολιτισμική εξέλιξη του αρχαίου αιγυπτιακού πολιτισμού, από τους προϊστορικούς χρόνους (γύρω στο 4000 π.Χ.) μέχρι και τους χρόνους της ρωμαϊκής κατάκτησης της Αιγύπτου (4ος αι. μ.Χ.), αλλά και όλες τις εκφάνσεις της τέχνης: αγάλματα, ειδώλια, ανάγλυφα, στήλες ταφικές ή αναθηματικές, αγγεία, κανωπικά κιβώτια και αγγεία, σαρκοφάγοι, περιβλήματα μουμιών από ναστόχαρτο, μούμιες, κοσμήματα, πορτρέτα Φαγιούμ, κομψοτεχνήματα της μικροτεχνίας, εργαλεία, παλέτες. Στόχος της έκθεσης είναι η παρουσίαση του δημόσιου και ιδιωτικού βίου των αρχαίων Αιγυπτίων και των διαφόρων αντικειμένων σύμφωνα με τη χρήση τους.

Τον πυρήνα της Αιγυπτιακής Συλλογής αποτελούν οι μεγάλες δωρεές δύο φιλότεχνων ομογενών από την Αίγυπτο: του Ιωάννου Δημητρίου από την Αλεξάνδρεια και του Αλεξάνδρου Ρόστοβιτς από το Κάιρο. Οι δωρεές αυτές έγιναν το 1880[4] και το 1904 αντίστοιχα. Η ποιότητα και η σπανιότητα ορισμένων αρχαίων των συλλογών των δύο δωρητών υποβάλλει την ιδέα ότι επρόκειτο για συλλέκτες που ανήκαν σε μια ελίτ συλλεκτών στην Αίγυπτο. Χάρη στην οικονομική τους ευρωστία, την υψηλή κοινωνική τους θέση, τις προσωπικές επαφές τους και το πάθος τους για τη συλλογή αρχαιοτήτων, οι συλλέκτες αυτοί είχαν πρόσβαση στην αγορά αρχαιοτήτων και ετύγχαναν ιδιαίτερης προτίμησης, τόσο κατά τη διάρκεια πλειστηριασμών, που διοργάνωνε το ίδιο το Μουσείο του Καΐρου, όσο και από τους εμπόρους αρχαιοτήτων.

Οι δωρεές αυτές πλαισιώνονται από τη δωρεά της Αρχαιολογικής Εταιρείας, το 1894, του αιγυπτιακού κράτους, το 1893-1894, και από άλλες μεμονωμένες μικρότερες δωρεές Ελλήνων και Αιγυπτιωτών, καθώς και από μικρό αριθμό έργων αιγυπτιακής τέχνης προερχόμενων από ανασκαφές στον ελλαδικό χώρο.

Η νέα έκθεση είναι διαρθρωμένη χρονολογικά. Κάθε χρονολογική ενότητα υποδιαιρείται σε θεματικές ενότητες, όπως εξουσία, λατρεία-τελετουργίες, ταφικά έθιμα και δοξασίες, καθημερινή ζωή, μαγεία. Παράλληλα, υπάρχουν και ανεξάρτητες, διαχρονικές θεματικές ενότητες με θέμα τη μουσική, τη γραφή και τους σκαραβαίους, οι οποίοι είναι δημοφιλή σύμβολα της αναγέννησης και της αναδημιουργίας και συνάμα αγαπημένα και πανίσχυρα φυλακτά, που τα φορούσαν οι κάτοχοί τους, τόσο στην επίγεια όσο και στη μεταθανάτια ζωή.

Η έκθεση διαθέτει ενημερωτικά επιτοίχια κείμενα και ανάλογο εποπτικό υλικό, απευθυνόμενα κυρίως στον απλό επισκέπτη του Μουσείου, με σκοπό αφενός την

04

επαφή και τη γνωριμία του επισκέπτη με την καθημερινή ζωή των αρχαίων Αιγυπτίων και αφετέρου την κατανόηση της κοσμοθεωρίας και τις διάφορες θρησκευτικές ή μαγικές δοξασίες και πεποιθήσεις τους. Ο σχεδιασμός της έκθεσης και των προθηκών ανήκει στην αρχιτέκτονα Β. Δρούγκα. Ιδιαίτερη πρόνοια έχει ληφθεί για τη δημιουργία ειδικών συνθηκών στο εσωτερικό των προθηκών για τη σωστή διατήρηση των οργανικών, ευπαθών υλών που το ευνοϊκό κλίμα της Αιγύπτου διέσωσε μέχρι σήμερα.

Το αιγυπτιάζον άγαλμα του Αντινόου, ευνοουμένου του αυτοκράτορα Αδριανού (2ος αι. π.Χ.), βρέθηκε το 1843 στο ιερό της Ίσιδας στον Μαραθώνα και τοποθετήθηκε στην είσοδο της έκθεσης ως σήμα κατατεθέν της συλλογής. Αυτό το άγαλμα μαζί με το χάρτη της Αιγύπτου, μία φωτογραφία του προπερασμένου αιώνα από το αρχείο του συλλέκτη Μαγιάση και τους χρονολογικούς πίνακες εισάγει τον επισκέπτη στον κόσμο της Αρχαίας Αιγύπτου (εικ. 1).

Η πρώτη αίθουσα (41) καλύπτει την ιστορία του αιγυπτιακού πολιτισμού από την Προδυναστική εποχή (4000 π.Χ.) έως και το Νέο Βασίλειο (1550-1070 π.Χ.).

Δεξιά της εισόδου, εκτίθεται σε βάθρο το περίφημο αγαλματίδιο ιπποπόταμου από μαύρο γρανίτη με λευκές κηλίδες. Προέρχεται από ιερό της Αβύδου της Άνω Αιγύπτου και χαρακτηρίζεται ως σύμβολο εξουσίας και βασιλικό ανάθημα. Χρονολογείται στην αυγή των πρωτοδυναστικών χρόνων, που χαρακτηρίζονται από τη δημιουργία των πρώτων Δυναστειών Φαραώ, γύρω στο 3000 π.Χ.

Τα αρχαία από την προθήκη 1, που εκτίθενται πάνω σε βάθρο σχήματος βαθμιδωτής πυραμίδας, εισάγουν τον επισκέπτη στην Προδυναστική εποχή (5400-3000 π.Χ.), την εποχή πριν από τη διαμόρφωση των πρώτων Δυναστειών, και την Πρωτοδυναστική εποχή (3000-2575 π.Χ.), την περίοδο των πρώτων Δυναστειών. Στην προθήκη αυτή, εκτός από τα αντικείμενα που προορίζονταν για καθημερινή χρήση, εκτίθενται και διάφορα τεχνουργήματα, συνδεόμενα τόσο με την κοινωνική ιεραρχία, όσο και με τις θρησκευτικές τελετουργίες, όπως ο λίθινος κεφαλοθραύστης, λίθινα αγγεία, ξύλινα κουτάλια για καλλωπιστική και τελετουργική χρήση και παλέτες – σκεύη προοριζόμενα αρχικά για τον καλλωπισμό.

Στη συνέχεια, ξεδιπλώνεται σε πέντε προθήκες ο κόσμος του Αρχαίου Βασιλείου (2575-2134 π.Χ.) με το μοναδικό ξύλινο

04 Ξύλινη σαρκοφάγος της Μπαχταμόν, κυρίας του σπιτιού.

05 Εκθέματα από το Νέο Βασίλειο (αίθ. 41).

06 Άποψη της αίθουσας 40, με έμφαση στο πλήθος των αιγυπτιακών θεοτήτων και την εξέλιξη των ταφικών δοξασιών.

άγαλμα γυναίκας, που αλέθει σιτηρά από το μαστάμπα του Τι στη Σακκάρα, φημισμένου αξιωματούχου του Φαραώ Νιουσερρά της 5ης Δυναστείας του Αρχαίου Βασιλείου (2416-2392 π.Χ.) (εικ. 7).

Ακολουθούν τα εκθέματα από την Πρώτη Μεταβατική περίοδο (2134-2040 π.Χ.), το Μέσο Βασίλειο (2040-1640 π.Χ.) και το Νέο Βασίλειο (1640-1070 π.Χ.). Έμφαση δίνεται στην καθημερινή ζωή (εικ. 2) καθώς και στην εξέλιξη των ταφικών εθίμων του Νέου Βασιλείου που παρουσιάζονται σε τετράγωνη περίοπτη μεγάλη προθήκη (εικ. 5).

Η δεύτερη αίθουσα (40) καλύπτει την ιστορία του αιγυπτιακού πολιτισμού από την Τρίτη Μεταβατική περίοδο (1070 π.Χ.) έως και τη Ρωμαϊκή εποχή (30 π.Χ.-400 μ.Χ.).

Ο επισκέπτης έχει τη δυνατότητα να θαυμάσει τις σαρκοφάγους και τα ταφικά αντικείμενα, μοναδικά στην αιγυπτιακή

05

06

07

07 Γυναίκα που αλέθει σιτηρά προς χάριν του νεκρού αφέντη της Τι. Το μοναδικό παγκοσμίως, λόγω των διαστάσεών του, ξύλινο άγαλμα του Αρχαίου Βασιλείου.

τέχνη, να γνωρίσει τους πολυάριθμους θεούς της αρχαίας Αιγύπτου και, επιπλέον, μέσα από τα εκθέματα να αναγνωρίσει τη στενή σχέση μεταξύ του ελληνικού και του αιγυπτιακού πολιτισμού. Αυτή η στενή σχέση αρχίζει από τον Ψαμμήτιχο Α' (664-610 π.Χ.), όταν χρησιμοποιεί έλληνες μισθοφόρους για να εκδιώξει τους κατακτητές Ασσυρίους από τη χώρα του. Συνεχίζεται με τον Άμασι Β' (570 -526 π.Χ.), που συσφίγγει περισσότερο τους δεσμούς παραχωρώντας σε Έλληνες την πόλη Ναύκρατη μαζί με το αποκλειστικό προνόμιο του θαλάσσιου εμπορίου, και κορυφώνεται με την κατάκτηση της Αιγύπτου το 332 π.Χ. από τον Μέγα Αλέξανδρο και τους διαδόχους του Πτολεμαίους, με επακόλουθο, στον τομέα της θρησκείας και της τέχνης, την αλληλεπίδραση του ελληνικού και του αιγυπτιακού πολιτισμού και τη δημιουργία μιας μεικτής τεχνοτροπίας.

Σε αυτή τη δεύτερη αίθουσα καλωσορίζει τον επισκέπτη το περίφημο χάλκινο άγαλμα (ύψ. 69 εκ.) της πριγκίπισσας-ιέρειας Τακουσίτ, το αποκαλούμενο παλαιότερα «διαμάντι της Συλλογής» (εικ. 3) με τελετουργική, αναθηματική και ταφική χρήση. Το όνομά της σημαίνει «η Αιθιοπίς» και πιθανόν παραπέμπει σε συγγενικό δεσμό ή γάμο με Αιθίοπα. Χαρακτηριστικό του αγάλματος είναι το ένδυμα, διακοσμημένο με ένθετα σύρματα κράματος χρυσού και αργύρου, που γεμίζουν τις εγχάρακτες παραστάσεις ιερογλυφικών και θεοτήτων της ΒΑ. περιοχής του Δέλτα, που είναι άλλωστε η πατρίδα της Τακουσίτ. Χρονολογείται στο τέλος της 25ης Δυναστείας, γύρω στο 670 π.Χ.

Στην οργάνωση της έκθεσης συνεργάστηκαν, εκτός της γράφουσας (επιλογή εκθεμάτων, αρχαιολογική μελέτη και επιμέλεια) και της αρχιτέκτονος Β. Δρούγκα, ο αιγυπτιολόγος Β. Χρυσικόπουλος, η αρχαιολόγος-μουσειολόγος Ν. Δαλακούρα και η Κ. Δρακομαθιουλάκη στην τεχνική υποστήριξη, οι συντηρητές αρχαιοτήτων Φ. Σκαμαγκούλη, Μ. Αποστολοπούλου, Γ. Μακρής, Π. Καίσαρ, Α. Κωτσάκη, Μ. Κοντάκη, Γ. Παναγάκος, Δ. Καραμουζάς, Χρ. Στεφανίδης, Β. Γαλανάκος, Σ. Γιουβανοπούλου, Μ. Δημητριάδης, Μ. Λεφάκη, και ο ζωγράφος Θ. Θέμελης. Τον γενικό συντονισμό είχαν ο διευθυντής του Μουσείου Ν. Καλτσάς και η προϊσταμένη της Συλλογής Λένα Παπάζογλου-Μανιουδάκη.

Σημειώσεις

* Οι φωτογραφίες του άρθρου προέρχονται από το Φωτογραφικό Αρχείο του Μουσείου (φωτογράφος: Ειρήνη Μίαρη).

1 Π. Καββαδίας, *Les musées d'Athènes*, Αθήνα 1894, σ. 28-41. Α. Φιλαδελφεύς, *Οδηγός Μνημείων Αθηνών*, Αθήνα 1928, σ. 336-338.

2 Ε. Τουρνά κ.ά., *Η Αιγυπτιακή Συλλογή του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου*, εκδ. ΤΑΠΑ, Αθήνα 2008.

3 Όλγα Τζάχου-Αλεξανδρή (επιμ.), *Ο Κόσμος της Αιγύπτου στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο*, Αθήνα 1995. Ε. Τουρνά, «Αιγυπτιακή Συλλογή», *Το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο*, Αθήνα 1999, σ. 53-57.

4 Η πρώτη παρουσίαση της Συλλογής Δημητρίου πραγματοποιήθηκε το 1880 στο κτήριο του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου και διήρκεσε έως το 1890 μέχρι την αποπεράτωση του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου. Κατάλογος έκθεσης: Α. Ποστολάκκας, *Sammlung aegyptischer Alterthümer*, Λειψία 1881.

Πληροφορίες
Διεύθυνση: Τοσίτσα 1, Αθήνα 10682
Τηλ.: 210 8217724, 210 8217717
Fax: 210 8213573
E-mail: eam@culture.gr

Ωράριο λειτουργίας μουσείου
Δευτέρα: 13:30-20:00
Τρίτη-Κυριακή: 8:30-15:00